

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Občanská konzultace

Tento dokument vznikl v rámci projektu financovaného z Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání pod názvem „Veřejnost(i), vzdělávání a vzdělávací politika: hodnoty, postoje, argumentace a zkušenosti“, registrační číslo projektu: CZ.02.3.68/0.0/0.0/19_076/0016402.

Výzkumná zpráva

Zpracovali:

Mgr. et Mgr. Paulína Tabery

Mgr. Radka Hanzlová

Mgr. Martin Spurný

2022

Praha

Centrum
pro výzkum
veřejného
mínění

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
Jilská 1, Praha 1 / tel.: 210 310 591
e-mail: cvvm@soc.cas.cz

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Oponovali:

doc. PhDr. Jiří Buriánek, CSc.

doc. Mgr. Petr Knecht, Ph.D.

Centrum
pro výzkum
veřejného
mínění

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
Jilská 1, Praha 1 / tel.: 210 310 591
e-mail: cvvm@soc.cas.cz

Obsah

Shrnutí	5
1. Úvod.....	6
2. Občanská konzultace jako typ výzkumu	7
3. Nerovnosti ve vzdělávání.....	9
4. Obsah výuky a hodnocení	12
5. Budoucnost školství.....	15
6. Dotazníkové šetření.....	18
7. Závěr	19
Literatura	20

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Seznam příloh

- 1) Prezentace blok 1 – Nerovnosti ve vzdělávání (soubor .ppt)
- 2) Prezentace blok 2 – Obsah učiva a hodnocení (soubor .ppt)
- 3) Prezentace blok 3 – Budoucnost školství (soubor .ppt)
- 4) Tabulková příloha

Centrum
pro výzkum
veřejného
mínění

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
Jilská 1, Praha 1 / tel.: 210 310 591
e-mail: cvvm@soc.cas.cz

Shrnutí

Předmět a cíle studie:

- Předkládaná výzkumná zpráva shrnuje hlavní zjištění z výzkumu, který probíhal mezi rodiči v rámci občanské konzultace.
- Cílem studie je podat přehled o základních výsledcích výzkumu a sloužit jako podklad pro další analýzy.
- Analýzy zahrnují základní poznatky z diskusí a z dotazníkového šetření, které měřilo změnu postojů participantů k diskutovaným tématům.

Základní zjištění:

- Prezentovány a diskutovány byly tři oblasti:
 - **Nerovnosti ve vzdělávání.**
 - **Obsah učiva a hodnocení.**
 - **Budoucnost školství.**
- Kromě argumentů byly také sledovány změny postojů, které byly měřeny pomocí standardizovaného dotazníku v období před a po občanské konzultaci. Výraznější změny postojů jsou pozorovatelné zejména u tématu nerovností, v případě obsahu učiva se jedná především o zesílení názoru, že objem učiva je velký, následně pak zesílení příklonu k praktické výuce.
- Faktorem, který se prolíná srze veškerá témata, je **role učitele**, který svým působením zasahuje do mnoha oblastí a podle participantů je naprosto zásadním aktérem, který stav v diskutovaných oblastech významně ovlivňuje.

1. Úvod

Předkládaná výzkumná zpráva je čtvrtá ze sedmi výzkumných zpráv vytvořených v rámci projektu Veřejnost(i), vzdělávání a vzdělávací politika: hodnoty, postoje, argumentace a zkušenosti (zkrácený název Veřejné mínění o vzdělávání). Projekt si klade za cíl zmapovat názory různých veřejností (aktérů) na problémy a opatření vzdělávací politiky.

Tato výzkumná zpráva se zaměřuje na rodiče jako na jednoho z aktérů vzdělávací politiky, který může významným způsobem ovlivňovat přijatá opatření tím, že aktivně nebo méně aktivně vstupuje do veřejné diskuse.

Zpráva obsahuje přehled **základních zjištění z této fáze výzkumu** a slouží jako podklad pro další analýzy. Je řazena do následujících tematických částí:

- **Nerovnosti ve vzdělávání**

Nerovnosti ve vzdělávání jsou klíčovým tématem projektu, a proto diskuse o nich byla zařazena i do občanské konzultace.

- **Obsah učiva a hodnocení**

Obsah učiva je jedno z aktuálních témat, které se objevilo v dotazníkovém šetření rodičů, a proto bylo vybráno i do občanské konzultace. Zároveň je to téma, které je rodičům blízké a všichni s ním mají nějakou zkušenost. Podobně je to u hodnocení žáků.

- **Budoucnost školství**

Diskuse o budoucnosti školství byla pokusně zařazena s cílem získat hlubší přehled o tom, jak o budoucnosti vzdělávání rodiče přemýšlí a které možné scénáře jsou jim blízké.

2. Občanská konzultace jako typ výzkumu

Realizovaná občanská konzultace vychází z participativních metod, jako jsou poradní průzkum veřejného mínění¹ nebo World Wide Views.² Tyto metody jsou postaveny na předpokladu deliberace a deliberativní demokracie, kdy občané docházejí v komunikaci, diskusi a participaci od návrhů k řešení. Cílem těchto metod je obejít výtku vůči veřejnému mínění jako k neinformovanému, mělkému a jednorázovému obrazu názorů na politická témata tím, že umožní podat informaci o daném problému a nechá participanty problematiku diskutovat. Cíle takového výzkumu jsou dva: a) sledovat změnu v postojích respondentů, b) sledovat vývoj diskuse a argumenty.

Pokud se podíváme do zahraničí, postup při organizaci poradního průzkumu veřejného mínění je obvykle takový, že je provedeno standardní dotazníkové šetření, do něhož jsou respondenti vybíráni pravděpodobnostním způsobem, přičemž velikost vzorku odpovídá celopopulačnímu průzkumu (1000 respondentů). Po zodpovězení otázek v dotazníku jsou respondenti pozváni k účasti na diskusní části, přičemž někteří toto pozvání akceptují, nebo je do diskusní části vybrán reprezentativní (pod)soubor (celkem 300, ale i 500 respondentů). Po ukončení diskuse, která může trvat jak celý den, tak ale i několik dnů, je participantům opět předložen stejný dotazník, aby mohly být znovu vyhodnoceny jejich názory po absolvování diskusí. Dle velkého množství účastníků je jasné, že akce je náročná jak na organizaci, tak i na přípravu, a to zejména materiálů, které mají být diskutovány, ale také jsou kladeny velké nároky na přípravu moderátorů, jelikož účastníci jsou rozděleni do menších diskusních skupin. Součástí akce mohou být i vystoupení odborníků či tvůrců politik.³

Tento typ diskusních akcí může mít různé cíle. Např. poradní průzkum veřejného mínění se snaží zjistit, jaké by bylo veřejné mínění v případě, kdy by lidem byly podány informace a lidé by měli čas a chuť je diskutovat. Cílem naopak není najít řešení či dospět ke konsenzu. Avšak i tento typ cíle může být legitimní a objevuje se v některých deliberativních postupech (tzv. Consensus conferences) (Fishkin, Luskin, & Jowell 2000). V některých případech je pro větší dopad na dané politické téma diskuse přenášena např. televizí a jsou zaangażována i další média.

Existuje také kritika deliberativních přístupů (viz Scheufele 2011). Ta se zaměřuje zejména na následující skutečnosti: a) diskutují se účastní velmi specifický vzorek lidí, b) vzniká skupinová dynamika, když někteří participují více a někteří méně, a c) osobnostní, psychologické, ale i vědomostní předpoklady vedou k dominanci těch, kteří mají silnější názor nebo přesvědčovací schopnosti. Jiný typ principiální kritiky spočívá v tom, že argumentace pro a proti v reálných, nikoliv těchto experimentálních podmínkách může v občanech vyvolávat nejistotu a snižovat jejich chuť participovat (tamtéž).

Některé z těchto námitek lze alespoň částečně vyřešit důslednou organizací a přípravou (zmenšování vychýlení vzorku, zkušenosti moderátoři). Dalšími požadavky na deliberaci je, aby byla informovaná (tvrzení podpořená fakticky správnými argumenty), vybalancovaná (probírají se argumenty a protiargumenty), vyčerpávající (probrané jsou všechny argumenty), diskuse je substantivní a vědomá (argumentům se věnuje pozornost na základě jejich relevance, ne podle toho, kdo je přináší, a všichni jsou připraveni mluvit i naslouchat) (Fishkin & Luskin 2005).

¹ Poradní průzkum veřejného mínění neboli deliberative opinion poll, deliberative poll (Fishkin, Luskin & Jowell 2000; Fishkin & Luskin 2005)

² <https://www.involve.org.uk/resources/methods/world-wide-views>; <https://pacita.strast.cz/cs/vystupy/seznam-vystupu/evropska-obcanska-konzultace-na-tema-udrzitelne-spotreby>

³ Viz Fishkin, Luskin & Jowell (2000); též <https://cdd.stanford.edu/what-is-deliberative-polling/>

Námi organizovaná občanská konzultace se uskutečnila ve druhé polovině října 2021. Ačkoliv deliberativní metody předpokládají osobní přítomnost a interakci, vzhledem ke zhoršené epidemické situaci v souvislosti s onemocněním covid-19 proběhla celá akce online prostřednictvím platformy Zoom. Konečný počet participantů byl 74 a byli rekrutováni skrze tazatelskou síť CVVM na základě předpisu, který byl tazatelům zaslán. Přibližně polovina respondentů se také účastnila dotazníkového šetření v rámci výzkumu rodičů.

Vzhledem k tomu, že celá akce probíhala online, nebylo účastníkům umožněno neformálně komunikovat. Jinak organizace celého setkání probíhala podobně, jako je tomu u osobních občanských konzultací, tedy byla rozdělena na společné části, ve kterých se všichni účastníci potkali a měli možnost komunikovat, a na skupinové části, ve kterých se respondenti rozdělili do diskusních skupin.

Celkem bylo vytvořeno 8 skupin, z nichž každá byla vedena zkušeným moderátorem. Program občanské konzultace se skládal ze tří tematických bloků: nerovnosti ve vzdělávání, obsah učiva a hodnocení a budoucnost školství. Participantů o předložených tématech diskutovali, přičemž každé diskuzi předcházela prezentace na dané téma. Cílem bylo poskytnout účastníkům více informací jako východisko k debatě. Diskuze ve skupinách trvaly vždy 50 minut.

Po skončení všech tří diskuzí respondenti vyplnili závěrečný dotazník, který byl shodný s dotazníkem, který vyplňovali den před zahájením akce. Cílem tohoto dotazníkového šetření bylo zjistit, zda na základě diskuzí došlo k posunu v názorech na jednotlivé otázky a témata.

Naše analýza se tak soustřeďuje na argumentaci, kterou lze v průběhu diskuzí zaznamenat, a ve druhém sledu na zjištění, zda došlo k posunu názoru. Tato změna názorů byla sledována pouze u prvních dvou ze tří témat, a to u nerovností a obsahu učiva a hodnocení. **Třetí téma, kterým je budoucnost školství, bylo explorativní a mělo přinést co nejvíce nových myšlenek jako reakci na představené scénáře.** U zbylých dvou témat byly zvoleny odlišné strategie. Téma **nerovností** bylo představeno tak, že byl kladen **důraz na problémy** v českém školství a **důsledky nerovností**, a rovnováha v argumentaci, jež je při občanské konzultaci důležitá, byla ponechána na diskuse samotných účastníků, kteří se mohli vůči podávaným informacím vymezit. Naopak u **obsahu učiva a hodnocení** byly materiály zcela **neutrální**, aniž by téma jakkoliv problematizovaly.

3. Nerovnosti ve vzdělávání

Nerovné šance na začátku vzdělávací dráhy a rozdílný přístup k dobrému vzdělání jako problém, který je potřeba řešit

Existovala většinová **shoda**, že nerovnosti a nerovný přístup ke vzdělání jsou v České republice **problémem**, který je potřeba řešit. Jeho řešení je však vnímáno jako **velmi obtížné**, někdy dokonce až téměř nemožné.

Příčiny vzniku nerovností jsou chápány velmi široce, ať už jsou to nerovnosti **ekonomické a sociální** (rodice (ne)mají finanční prostředky), **geografické** (rozdíl města a vesnice), **zdravotní** (nemoc, porucha), **osobnostní** (aspirace, priority, sebedůvěra) nebo jiné individuální (např. rodiče, kteří mají více dětí, jim nemohou věnovat dostatek času, a proto tyto děti pak nemusí mít ve škole nejlepší známky).

Problém je podle participantů patrný již na začátku vzdělávacího procesu, tedy v jeslích a ve školkách, a postupem času se podle nich dále **prohlubuje**. U předškolního vzdělávání akcentují rodiče jeho **nedostupnost**, a to zejména co se týče **kapacity**. Za ne zcela dostačující považují i povinnou délku předškolní výchovy. Jeden rok je podle nich krátká doba.

S nerovnostmi mají účastníci spojené další dva faktory. Tím prvním, klíčovým, je **přístup učitelů**, jenž je podle participantů důležitý ve všech fázích vzdělávacího procesu, tedy již od školky, nicméně zásadní je na prvním stupni základní školy, kde se učitelé ještě nestřídají. Přístup učitelů dávají do souvislostí **s podmínkami, které pro výkon profese mají**, přičemž je nepovažují za jednoduché. Učitelé jsou pod velkým tlakem očekávání rodičů, nadřízených a pro začínající učitele, kteří velmi často nemají dostatečnou praxi, může být velmi obtížné obstát a posléze si i získat autoritu u dětí.

Druhým faktorem je **absence individuálního přístupu k žákům** a obecně nedostatek času se jim věnovat, což rodiče spojují s **vysokým počtem žáků ve třídě**. Zde jsou podle nich velké rozdíly mezi soukromými/alternativními školami a běžnými státními školami, ale také mezi vesnickými a městskými školami.

Vnější diferenciaci – výhody a nevýhody rozdělování žáků do výběrových škol, případně tříd, odchody na víceletá gymnázia

Rozdělování žáků do výběrových škol či tříd není vnímáno jako jednoznačně pozitivní, nebo negativní jev. Argumentace „pro“ není nutně systémová. Participantů na problematiku nahlíží jako na individuální věc podle situace každého dítěte. Pro **dítě nadané, talentované** považují za vhodnou strategii odchod na **výběrovou školu**, kde se podle nich bude **lépe rozvíjet**, zatímco v původní třídě bude **ztrácet motivaci**. Tento typ dětí charakterizují jako ty, které se **rády učí** a **samy chtějí odejít** na výběrovou školu. Výběrové školy a třídy jsou tak charakterizovány lepším rozvojem a motivací pro děti, které jsou považovány za nadanější. Zároveň je akcentována vůle dítěte.

Podobně je **vůle dítěte** zdůrazňována u odchodů na víceletá gymnázia. Respondenti v tomto případě zmiňovali zejména ambicióznost rodičů, kteří požadují, aby jejich dítě šlo na víceleté gymnázium, ačkoliv samo dítě si to nepřeje, a nerealističnost očekávání rodičů i představ o svém dítěti.

Účastníci sice nevnímají vytváření výběrových škol nebo tříd **podle studijních výsledků** jako jednoznačně dobrou, nebo špatnou věc, nicméně shodují se na vytváření tříd, respektive na seskupování **žáků se stejným cílem, dovedností či motivací**, tedy např. jazykové, sportovní, matematické třídy.

Na druhou stranu se mezi účastníky velmi často objevoval názor, že **společné vzdělávání žáků má velký přínos pro všechny děti**. Akcentována byla **pomoc** nadaných dětí těm méně nadaným (posilování prosociálního chování), z opačné strany u méně nadaných dětí zase **motivace** na sobě pracovat a vyrovnat se těm více nadaným spolužákům. Kromě nadání jsou v souvislosti s pomocí a motivací zmiňováni i žáci se specifickými vzdělávacími potřebami. Toto chování pak rodiče vidí jako užitečné pro další život a rovněž pozitivně nahlíží na to, že se setkávají děti **z různých sociálních skupin**.

Rodiče reflektují, že rozdělování žáků do výběrových škol a tříd a odchody na víceletá gymnázia vedou k **sociální homogenizaci**, k vytváření „sociálních bublin“ („*všichni jsou dobří, bohatí a úspěšní*“) a ke zúžení pohledu na svět a zkušenosti s ním.

Kromě zkušeností žáků je zmíněn i dopad **na atmosféru v původní škole a nároky na profesi učitele**, když po odchodu dětí, které jsou vnímány jako nadanější a lepší, může být tendence vnímat ty, jež zůstávají, jako horší, což může formovat celkový přístup učitele k těmto dětem.

Vytváření výběrových škol a tříd, případně odchod na víceleté gymnázium spojují rodiče i se zcela individuálním prvkem, a to s **celkovou pohodou dítěte**, kdy takové studium vnímají jako zátěž psychickou i časovou. Stejně tak pohodu dítěte spojují s tím, pokud se (samo dítě) rozhodne neodejít na víceleté gymnázium a chce zůstat v kolektivu spolužáků, které zná, kde se cítí dobře a kde je spokojeno.

V souvislosti s výběrovými školami byl zmíněn i faktor dostatečných **finančních prostředků**, nemožnosti dovolit si studium, který je spojený zejména se soukromými výběrovými školami. Podle jednoho z účastníků „*je velmi smutné, aby vzdělání záviselo na financích, zda to rodiče dítěti mohou, nebo nemohou dovolit*“.

Vyrovňování nerovností

Participantů často uváděli **osobní či zprostředkovanou zkušenost** s vyrovnáváním nerovností v rámci vzdělávání, přičemž nejčastěji šlo o zkušenost s **asistentem pedagoga**. Tyto zkušenosti byly většinou pozitivní a přínos byl paradoxně spatřován nejen v asistenci konkrétnímu dítěti, jemuž byl asistent přidělen, ale i v pomoci ostatním dětem.

Jako problematické jsou vnímány situace, kdy je asistentovi pedagoga přiděleno v jedné třídě více žáků, což vede k nezvládnutí situace. Zároveň asistence dítěti může narušovat vedení hodiny. I zde jsou však reflektovány individuální rozdíly mezi asistenty, jejich zkušenostmi a schopnostmi zvládat náročné situace. Bylo zmiňováno i střídání asistentů, což má vliv jak na dítě, které asistenci potřebuje, tak ale i na všechny děti ve třídě a učitele.

Rodiče by také považovali za dobrou formu podpory méně nadaných žáků nebo těch, kdo potřebují asistenci, **bezplatné doučování**. Zazněl i návrh, že by se učitelé u doučování mohli střídát, protože jiný přístup k výkladu může dítěti pomoci lépe látku pochopit.

Míra elitnosti a selektivnosti vzdělávacího systému a společné vzdělávání

Určitá **selektivnost podle názorů respondentů do školního systému patří**, ale měla by přijít **až později**. Většinově účastníci dospěli k tomu, že minimálně na prvním stupni základní školy, ale nejlépe na obou stupních by se měly vzdělávat všechny děti společně. Pokud má nějaké dítě určité znevýhodnění, má mít stejnou šanci na kvalitní vzdělání, a proto by mělo mít přiděleného asistenta a možnost vzdělávat se s ostatními.

Brzká selekce má podle rodičů důsledky pro celou společnost. Dle slov jednoho účastníka: „*investovat do školství, do kvalitního školství a začlenění všech dětí je pořád pro nás všechny levnější než pak hasit ty důsledky*“. Těmito důsledky jsou podle účastníků uzavírání se do „sociálních bublin“, prohloubení rozdílů mezi sociálními skupinami, větší rozevírání nůžek mezi chudými a bohatými, ale také závislost na sociálním systému u lidí s nižším vzděláním, v neposlední řadě i ztráta sebevědomí u dětí.

U společného vzdělávání je však také zmiňována **závažnost znevýhodnění**. Pro děti, které mají mírné znevýhodnění nebo pracují pomaleji, může být společné vzdělávání velmi přínosné a vhodné. Naopak pro děti s vážnější poruchou je podle respondentů vhodnější zařazení do speciální školy, kde na dítě budou mít učitelé více času a dokážou ho lépe připravit. Nicméně podle zkušeností rodičů ani speciální školy nemusí být dostatečně připravené na děti s určitými problémy, jako je např. autismus.

Spontánně zmiňovaná témata

Mimo připravených témat účastníci zmiňovali i jiná související témata. Téměř všemi diskuzemi se prolínalo téma **covidu-19 a přechodu na online výuku**, kterou některé školy zvládly lépe, jiné hůře. Právě při této formě výuky, která vyžaduje materiální vybavení, mohou podle rodičů vznikat nerovnosti v přístupu ke vzdělání, protože pro děti ze sociálně slabších rodin či děti z vícedětných rodin nemusí být toto vybavení dostupné. Od respondentů zaznívaly názory, že covidová situace prohloubila rozdíly mezi jednotlivými žáky.

Téma covidu-19 se několikrát objevilo i v souvislosti s **domácím vzděláním**, kdy právě zkušenost s online výukou některým rodičům pomohla k finálnímu rozhodnutí začít vzdělávat své děti doma. Zkušenosti účastníků, kteří vzdělávají své děti doma, jsou pozitivní. Jako hlavní výhodu rodiče uváděli to, že je to pro ně pohodlnější a zároveň efektivnější. V domácím vzdělávání jsou zejména děti, které mají nějaké zdravotní znevýhodnění, a děti, jejichž rodiče pracují z domova a mají na ně dostatek času.

4. Obsah výuky a hodnocení

Přiměřenost objemu učiva a prostor věnovaný jednotlivým předmětům

Většina participantů zastávala názor, že objem učiva je příliš velký a na děti je kladena nepřiměřená zátěž. Mínění o této zátěži vycházelo i ze srovnání obsahu učiva dětí s tím, co se sami rodiče učili na základní škole. Pozornost by měla být věnována základním předmětům, jako jsou český jazyk, matematika a cizí jazyky. Prostor na redukci látky vidí u ostatních předmětů, jako jsou dějepis, fyzika, chemie a přírodopis. Naopak větší prostor by měly dostat předměty jako informatika, tělesná výchova, finanční gramotnost nebo práce s informacemi. Jistý problém spatřují participanté v tom, že se ze základního vzdělávání vytrácí praktická výuka (např. pracovní činnosti, vaření, dílny), která je podle nich důležitá pro běžný praktický život.

Určitá výtky se týkají výuky **cizích jazyků**, kterou participanté považují za velmi důležitou, nicméně příliš nesouhlasí s jejím nastavením. Konkrétně výuka cizího jazyka začíná na různých školách v různých ročnících a například se zařazením prvního cizího jazyka od první třídy a druhého cizího jazyka od čtvrté třídy participanté ne vždy souhlasí. Domnívají se, že výuka prvního cizího jazyka – angličtiny od první třídy není vhodná, že je to příliš brzy. Dále je podle nich důležité naučit se pořádně jeden cizí jazyk a s přidáním dalšího cizího jazyka by se mělo počkat až do pozdějších ročníků, případně až na střední školu.

V souvislosti s nadměrným množstvím učiva participanté také uváděli, že není prostor pro průběžné **opakování a zafixování poznatků**. Jinými slovy žáci se látku naučí například na test či zkoušení, ale pak ji zapomenou, protože už se k ní nikdy nevrátí.

Znalosti, dovednosti, hodnoty a postoje

Z diskusí vyplynulo, že **očekávání od školního vzdělávání jsou poměrně komplexní**. Kromě znalostí by si podle rodičů měli žáci ze školy odnést prostřednictvím např. práce ve skupině i komunikační a prezentační dovednosti, smysl pro spolupráci a sociální gramotnost, ale také hodnoty jako respekt a toleranci. Slovy jednoho participanta: „*ta škola by neměla být jen o nějakých vědomostech, ale o formování celé osobnosti*“. Právě projektové dny byly zmiňovány jako příležitost, kdy mají žáci možnost pracovat ve skupině, spolupracovat, komunikovat a následně prezentovat výsledky.

Vzhledem k tomu, jak mnoho času žáci ve škole tráví, předpokládají rodiče i jistou výchovnou funkci, nebo jak uvedla jedna účastnice, aby škola „*nevychovávala, ale vedla*“. Participanté se většinou shodli na tom, že odpovědnost za výchovu mají primárně rodiče, nicméně spolupráce se školou, respektive s učiteli, je nezbytná. „*Ano, výchova jako taková je na rodičích, ale tu funkci výchovnou by ta škola měla kromě učiva mít podle mě taky.*“

Výchova ve škole podle rodičů probíhá přirozenou formou, kdy je potřeba reagovat na vzniklé situace. Žáci spolu musí ve třídě fungovat, komunikovat, spolupracovat. Velmi důležitou roli v této oblasti hraje **učitel**, který by měl ideálně působit jako autorita, protože on sám svým chováním a jednáním určitým způsobem děti vychovává.

Jak učit

Podle rodičů žáky ve škole baví ty předměty, které jim jdou, ve kterých jsou dobří, a také ty předměty, jejichž látku dokáže učitel podat zajímavě a poutavě. Opět se dostáváme **k osobě a k přístupu samotného učitele**, protože (podle rodičů) pokud ho děti mají rády, budou mít rády i samotný předmět a budou se na něj těšit.

Rodiče vidí jako slabinu současného systému to, že je relativně malý prostor pro zkoumání a objevování. Žáci se látku musí naučit zpaměti („nabiflovat“, „nadrtnit“) s cílem zvládnout test, ale je věnovaná malá pozornost tomu, kolik si toho pamatují a jak učivo chápou. Navíc přichází další látka, kterou je potřeba zvládnout. V tomto kontextu jsou zmiňované soukromé nebo alternativní školy jako ty, které se zaměřují na objevování, propojování souvislostí, projektové dny a další formy výuky.

Z hlediska toho, zda má být základní vzdělávání přípravou na další vzdělávání nebo na praktický život, vidí rodiče obě dimenze jako důležité a nechťejí ani jednu z nich vyloučit. Nicméně opakovaně se v diskusích objevil důraz na výuku pro praxi.

Škola jako bezpečné místo

Tématem, které bylo spontánně pojmenováno ve více skupinách, je téma **šikany**. Ať jde o vlastní zkušenost rodičů, či jejich dětí, tak to vždy ovlivnilo jejich následné jednání a rozhodování o vzdělávání, například to byl podnět ke změně školy (i směrem k výběrové škole či víceletému gymnáziu) nebo přechod do domácího vzdělávání.

Škola by podle diskutujících měla být bezpečným a příjemným prostředím pro žáky, učitele i veškerý personál, nicméně podle rodičů velmi záleží na konkrétní škole, ale především na **přístupu jednotlivých učitelů**. Vzhledem k tomu, že ve škole dochází k setkávání různých osobností z různých prostředí, vzniká prostor pro vznik problémů. Participanti považují za velmi důležité to, že pokud ve škole vznikne nějaký problém, neměli by se žáci bát o něm mluvit, měli by o tom říct někomu relevantnímu, aby se daný problém začal řešit s žáky, učiteli i rodiči. S tím souvisí skutečnost, že na každé škole by měl být nějaký poradce, konzultant, na něhož by se žáci mohli obrátit, pokud ve škole vznikne jakýkoliv problém.

Volnost nebo závaznost při stanovení toho, kdy a kolik se věnovat oborům, předmětům

Rodiče pociťují poměrně velké rozdíly mezi školami, což stojí za většinovým názorem, že by měl být stanovený **jednotný základ pro všechny základní školy**, tedy to, co mají děti v daném ročníku ze základních předmětů umět, aby byly všechny na stejné úrovni. Nejde ani tak o kvalitu vzdělávání jako o praktickou **zkušenost při změně základní školy** nebo při přestupu na víceletá gymnázia.

S tím nepochybně souvisí i skutečnost, že se v jednotlivých školách vyučuje různými metodami, např. matematiku učí některé školy metodou Hejného, v českém jazyce učí některé školy psací písmo a jiné tiskací Comenius, což pak způsobuje problémy, když dítě musí přestoupit z jedné školy na druhou.

Někteří participantů navrhli, že mimo jasně stanovený základ by sami žáci ve vyšších ročnících mohli dostat prostor pro volitelné předměty, které je zajímají a kterým by se chtěli více věnovat.

Ohledně volnosti ve výuce však padl i návrh více podporovat samotné **učitele**, zajistit jim kvalitní vzdělání a poté jim dát větší volnost ve výuce, protože se dá předpokládat, že svému tématu rozumí, zajímají se o něj a jsou schopni reagovat na aktuální situaci. „*Kvalitně vzdělávat učitele prostě na těch pedagogických fakultách, dát jim dostatečný ocenění, dát jim volnou ruku.*“

Hodnocení žáků

Diskutující přikládali hodnocení velký význam, přičemž velmi preferovanou variantou je známkování spolu se slovním hodnocením. Tato kombinace totiž naplňuje jak potřebu kvantifikace nějaké dosažené úrovně, tak porozumění tomu, co přesně není v pořádku a co lze zlepšit.

V pozadí známkování stojí představa přípravy na „skutečný život“, ale zároveň známky nejsou schopny předat rodičům celou informaci. „*Známkování určitě ponechat, je to příprava na reálný život, ale v pozadí rozvíjet nějaké slovní hodnocení. Učitel ví mnohdy lépe než rodič, v čem je jeho dítě dobré.*“ Mnoho participantů rozpoznávalo subjektivitu hodnocení, která se projevuje i ve známkování, a zároveň známky bez kontextu považují mnohdy za demotivující. Zároveň se však domnívají, že není možné od nich úplně upustit, protože jednoduchou formou indikují úroveň znalostí. Přejít pouze na slovní hodnocení není zcela žádoucí kvůli možným různým interpretacím a znejistění, jaké úrovně tedy žák dosáhl.

Zpětná vazba na činnost dítěte je velmi důležitá a měla by působit motivačně, ale i samotní rodiče si uvědomují, že při velkém počtu dětí ve třídě není možné připravit kvalitní slovní hodnocení ke každé známce u každého dítěte. Proto je otázkou, jak často slovní hodnocení zařadit, zda čtvrtletně, nebo jako součást pololetního vysvědčení.

Jednoznačná shoda nepanuje v tom, od kdy začít hodnotit známky. Někteří participantů se domnívají, že v první a ve druhé třídě by žáci známky dostávat neměli, od dalších ročníků by měli přejít na systém známky a slovního hodnocení. V těch nejnižších ročnících se podle zkušeností některých účastníků diskuze osvědčily jiné formy hodnocení, například smajlíky či razítka.

Z diskuzí rovněž vyplynulo, že rodiče považují za velmi důležité, aby žáci dostali prostor ohodnotit se sami, například na individuálních pohovorech žáka s učitelem. Sebehodnocení žáka je zároveň i zpětnou vazbou pro učitele a jeho výuku. S tím souvisí i další nápad, který se opakoval poměrně často, že by se situace mohla obrátit a žáci by hodnotili učitele.

Co se pak týká toho, podle čeho by se mělo hodnotit, tak i zde je poměrně většinová shoda v tom, že hodnotit by se měly výkony daného žáka v průběhu času, tedy jeho vývoj, dosažený pokrok, nikoliv srovnávat žáky mezi sebou.

Hodnocení by mělo zároveň plnit jak to, že je zprávou o výkonu žáka, tak poskytovat zpětnou vazbu a radit mu, v čem se může zlepšit, přičemž důraz diskutující kladou zejména na druhou jmenovanou funkci. Hodnocení je také zpětnou vazbou i pro rodiče: „*Zpětnou vazbu pro to dítě to hodnocení má dát, aby vědělo, co s tím dál a zpětnou vazbu i pro mě jako rodiče, abych věděla, co vlastně se dozvědělo a co vlastně by mělo vědět a o čem má přehled.*“ Hodnocení má podle participantů poskytovat i zpětnou vazbu samotnému učiteli, protože pokud všichni žáci dostanou špatnou známku, je to dle mínění rodičů signál, že výklad nebyl dostatečný.

5. Budoucnost školství

Poslední diskusní blok byl explorativní a byl věnován představám o budoucnosti vzdělávání. Participantům byly představeny 4 scénáře vypracované OECD, jež ilustrují možnou budoucnost školy a vzdělávání. Také byly předestřeny společenské změny, které představují výzvy do budoucna, jako jsou proměny práce, ale i celková proměna společnosti.

Jak připravuje současná škola žáky a studenty na jejich příští život

Podle účastníků škola dokáže žáky dobře připravit po teoretické stránce, nikoliv však po té praktické. Rodiče míní, že žáci si na základní či střední škole osvojí vědomosti a znalosti, o jejichž množství a využitelnosti v dalším životě lze vést diskuzi, nicméně nezískají dostatek kompetencí, které jsou pro další život nezbytné. Diskutující by kladli větší důraz na osvojení si různých kompetencí formou např. projektových dnů či prací v týmech, rovněž by se zaměřili na předměty jako finanční gramotnost, práce s informacemi či mediální výchova, které podle nich tvoří nezbytnou „výbavu“ každého člověka.

Několikrát se v diskuzích objevil i komentář, že současný školní systém je zastaralý a zkosnatělý, neboť se **příliš nezměnil od doby, kdy současní rodiče navštěvovali základní vzdělávání**, a proto není schopen adekvátně a dostatečně reagovat na změny ve společnosti, vývoj technologií atp.

Modernizace školství

Poměrně široká shoda panovala v otázce, že současné školství je potřeba určitým způsobem modernizovat. Klíčem k modernizaci jsou přitom podle rodičů samotní **učitelé**, ...*„ta modernizace je fakt možná víc než o systémech o těch lidech“*. Rodiče vidí začátek proměny již na fakultách připravujících učitele, aby z nich odcházeli učitelé s větší praxí, motivací a moderními přístupy k výuce. Samotní učitelé by měli v průběhu své učitelské kariéry dostávat více volnosti a podpory, např. formou mentorství, ale zároveň i oni sami by měli absolvovat rekvalifikace, případně i nějaké formy přezkoušení, aby služebně starší učitelé byli schopni reagovat na vývoj a učit moderním způsobem. *„Když se školství vyvíjí, tak by se měli vyvíjet i oni.“*

V souvislosti s modernizací nelze nezmínit **využití digitálních pomůcek a dalších technologií**, jako jsou např. interaktivní tabule, které souvisí s možností přechodu na modernější pojetí výuky formou více praktických ukázek (videa, pokusy, experimenty). Někteří diskutující se rovněž domnívají, že by se modernizace ve školství měla vztahovat i na prostředí a obecné nastavení podmínek pro výuku, např. není nutné sedět celý den v lavicích, ale využít pro výuku venkovní třídy, sezení na zemi, učení v přírodě.

Scénáře budoucího vzdělávání

V rámci úvodní prezentace byly představeny čtyři možné scénáře budoucího vzdělávání, o kterých následně probíhala diskuze. Konkrétním cílem bylo zjistit, zda jsou tyto scénáře pro participanty představitelné, či nikoliv, své tvrzení měli zdůvodnit. Popis jednotlivých scénářů zobrazuje tabulka 1OK.

Tabulka 1OK: 4 možné scénáře vzdělávání v budoucnu (OECD)

<p>A) ROZŠÍŘENÁ ŠKOLNÍ VÝUKA</p> <p>Toto pojetí má nejbližší škole, jak ji známe dnes. Formální vzdělávání skrze instituce bude pokračovat, nicméně bude více na míru potřebám jednotlivých žáků za pomoci nových technologií a těsnějšího propojení se světem.</p>	<p>B) EXTERNĚ ZAJIŠŤOVANÉ (OUTSOURCOVANÉ) VZDĚLÁVÁNÍ</p> <p>Tradiční školní systém se rozpadne a zajištění vzdělávání bude velmi různorodé; bude záležet na individuálním, soukromém a flexibilním výběru, kdy se do vzdělávání zapojí různé části společnosti a soukromé subjekty. To vše bude zaštitěno digitálními technologiemi.</p>
<p>C) ŠKOLY JAKO VZDĚLÁVACÍ CENTRA</p> <p>Školy zůstanou zachovány, ale budou více různorodé a otevrou své prostory místní komunitě a občanskému zapojení; experimentování se stane normou.</p>	<p>D) UČENÍ SE ZA POCHODU</p> <p>Vzdělávat se bude všude a vždy. Rozdíly mezi formálním a neformálním vzděláváním se budou postupně stírat. Tradiční role školy bude zcela nabourána novými technologiemi.</p>

Z diskuzí jednoznačně vyplynulo, že výše představené scénáře budoucího vzdělávání nejsou **samostatně** pro participanty **příliš realistické a představitelné**, ale zároveň **v každém z nich** lze nalézt určité **inspirativní prvky**, které by byly aplikovatelné a užitečné. Tento názor, který zastávalo mnoho diskutujících, lze shrnout přímou citací jednoho zúčastněného, jenž říká: „*Každý druh toho vzdělávání má něco do sebe, a že by to měl být nějaký jako průnik všech těch různých možných programů. Nic z toho konkrétně samostatně asi nebude úplně fungovat.*“

Z konkrétních scénářů se pak diskutující nejvíce pozitivně a příznivě vyjadřovali ke scénáři **A) rozšířená školní výuka** a **C) školy jako vzdělávací centra**, i když samozřejmě i tyto scénáře měly své jasné odpůrce. Co se týká scénáře **A), tedy rozšířené školní výuky**, zde nejčastěji zazníval názor, že tento způsob již de facto v českém vzdělávacím systému **funguje**, a to zejména na alternativnějších a soukromých školách, které však nejsou dostupné pro všechny žáky. „*Vychází z toho, co teďka už vlastně je. Jenom vlastně se to posune dál. Jsou to věci, na který jsou lidi už zvyklí a jenom je prostě vylepšit.*“

Co se týče **využití nových technologií pro výuku**, diskutující se k této problematice staví relativně pozitivně, byť zdůrazňují, že každá věc má svá pozitiva i negativa. Rodiče souhlasí s využitím technologií pro urychlení práce, zlepšení výuky, ale zároveň zastávají názor, že by technologie neměly nahradit vše. Například se vyslovovali pro zachování psaní rukou.

Dalším představitelným scénářem byl scénář **C) školy jako vzdělávací centra**, se kterým má několik diskutujících **osobní zkušenost**. Konkrétně jde o vzdělávání formou **komunitních center**, ve kterých se na vzdělávání **aktivně podílejí rodiče**, což vyžaduje jejich nadšení, čas a aktivitu. Právě **zapojení rodičů a jejich aktivitu vidí odpůrci tohoto scénáře jako negativum**, protože očekávají, že rodiče mají svoji **vlastní práci a povinnosti**. Na tomto typu vzdělávání diskutující oceňují individualitu dítěte a jeho možnost svobodně se rozhodnout, co, kde, s kým, jakým způsobem a jak dlouho se bude učit. Dítě má možnost si **vybrat ze široké nabídky** a zaměřovat se na to, co ho baví, zajímá a v čem se může realizovat. Z dalších pozitiv tohoto scénáře participanti poukazují na **zapojení do vzdělávání jiných osob a subjektů než přímo vystudovaných učitelů**, tedy odborníků na dané téma, lidí, kteří mají určité téma jako koníček, neziskových či jiných externích organizací, které mohou téma představit novým způsobem, což může děti zaujmout. Právě zapojení dalších osob a subjektů např. formou

přednášek, exkurzí v současném školním systému podle některých diskutujících chybí, neboť výuku mají na starosti pouze pedagogové. Jako konkrétní příklad lze zmínit zkušenost z jedné školy, kde si rodiče dětí měli připravit výukovou hodinu pro děti, což ve své podstatě bylo prospěšné pro všechny zúčastněné strany.

Na druhou stranu nejméně realistický je pro diskutující scénář D) učení se za pochodu, který si „nedokážou vůbec představit, jak by se realizovalo, nedalo by se kontrolovat, co děti umí“. Zároveň zavedením toho scénáře může podle nich dojít k nedostatečné socializaci nezbytné pro další život, neboť děti budou ochuzeny o pravidelný kontakt se svými vrstevníky a nebudou mít příležitost navázat sociální vazby a kontakty.

Reflexe budoucího vývoje společnosti a naznačených trendů

Participantů o budoucím vývoji společnosti a naznačených trendech dosud příliš nepřemýšleli. Obecně se dá říci, že tyto trendy a vývoj diskutující většinou akceptují, částečně proto, že již probíhají. Určité obavy mezi diskutujícími panovaly z přílišné technologizace a digitalizace společnosti, kdy se činnosti a aktivity budou nahrazovat nepřímým kontaktem a stroji („*Tak to teďka směřuje k tomu, že se ty lidský zdroje vlastně budou nahrazovat technologickými.*“).

Mezi diskutujícími bylo poměrně často také akcentováno, že současná doba klade velký důraz na dosažení co nejvyššího formálního vzdělání a práci na vysokých pozicích, s tím je ale současně spojen nezáměr o praktické a řemeslné obory, což vidí do budoucna jako potenciální problém.

Celospolečenské výzvy budoucnosti

Vzhledem k tomu, že vzdělávání a vzdělávací systém existují v daném společenském kontextu, na závěr posledního bloku a de facto i na závěr celé občanské konzultace se účastníci mohli vyjádřit k tomu, co jsou podle nich celospolečenské výzvy do budoucna:

- **Výchova dětí a důraz na vytváření sociálních vazeb.** Důležitost naučit děti základní pravidla slušného chování, a zároveň jim ukázat, že ne vždy jde na světě vše podle plánu, že v životě každého člověka se dostaví určité překážky, které je potřeba překonat („*Opravovat věci a vztahy a pracovat na tom.*“). Rodiče by rovněž měli jít dětem příkladem a měli by pro ně být vzorem („*My musíme začít vlastně u sebe, aby to ty děti viděly a aby měly z čeho čerpat;*“, „*se věnovat dětem, aby neseděly pořád jenom u tabletu a u počítačů*“).
- **Důraz na komunikaci.** Komunikaci v rodině, v práci, zaměřit se zejména na osobní přímou komunikaci, nikoliv skrze technologie.
- **Nejistota.** V souvislosti s rychlým a nepředvídatelným vývojem společnosti je obtížné rozhodnout, kam vést a k čemu své děti směřovat („*Smíření se s určitou celoživotní flexibilitou, nic nebude jisté, že se pořád bude měnit životní situace, dosavadní jistoty, které jsou, už nebudou.*“).
- **Konzumní způsob života.** Odolat tlaku reklamy a obecně trendu společnosti, jímž je snaha o získání co nejvíce materiálních věcí, naopak se zaměřit na kvalitu a přemýšlet o tom, co člověk skutečně potřebuje.
- **Změna klimatu a životní prostředí.**
- **Rozevírání nůzek ve společnosti a prohlubování rozdílů.**

6. Dotazníkové šetření

Prezentace v rámci občanské konzultace mají nastolit témata a představit argumenty. Diskuse v rámci skupin simuluje veřejnou diskusi. V konečném důsledku by tak mohly být posíleny, nebo oslabeny některé dříve zastávané postoje.

Naší občanské konzultace se neúčastnil tak velký počet respondentů, jako to bývá obvyklé v zahraničí, také ne všichni se účastnili původního dotazníkového šetření. Proto byly příslušné otázky položeny ještě jednou všem přibližně jeden den před akcí, poté ihned po skončení občanské konzultace. V obou případech byl dotazník administrován online.

Při zpracování a interpretaci odpovědí je proto dobré vzít v úvahu jak malý počet respondentů, tak jistou specifickou vzorku. Výběrový soubor z původního šetření byl získán kvótním výběrem. Participanti na občanské konzultaci byli rovněž rekrutováni tak, aby byla zajištěna diverzita podle jistých znaků, kterými bylo zejména vzdělání a region. Nelze ovšem mluvit o pravděpodobnostním výběru.

V tabulkové příloze z výzkumu Občanská konzultace (příloha č. 8) jsou srovnány odpovědi na otázky v dotazníku týkající se postojů k nerovnostem a obsahu učiva, a to jak před občanskou konzultací, tak po ní. Pro srovnání a doplnění je uvedeno i rozložení odpovědí z reprezentativního šetření rodičů.

Po absolvování občanské konzultace došlo k posunům předpokládaným směrem u některých postojů k nerovnostem. Týká se to zejména obecného mínění o tom, zda jsou nerovnosti v českém vzdělávacím systému problém (VR.9), přičemž se zmenšil podíl odpovědí, že „vůbec nejsou problém“ nebo že jsou „malý problém“. Rovněž se snížila preference pro víceletá gymnázia (VR.1a) a vzrostla preference pro společné vzdělávání co nejdéle a nerozdělování žáků do výběrových a nevýběrových tříd příliš brzy (VR.4). Obecně se dá říci, že vidíme systematické posuny u otázek ohledně nerovností směrem k větší kritičnosti ke vzdělávacímu systému. Jak již bylo zmíněno v kapitole 2, prezentace k tomuto tématu zdůraznila problematičnost nerovností a vytvořila tak silný podnět pro diskusi.

U obsahu učiva a hodnocení dochází k posílení přesvědčení o snížení celkového objemu učiva (VR.20) a po diskusích ve skupinách také k většímu důrazu na vzdělání pro praktický život (VR.20). Menší posuny postojů u obsahu výuky a hodnocení reflektují poměrně méně naléhavé rámování prezentace i nejednoznačné výsledky diskusí ve skupinách, kdy se participanti často přikláněli k oběma variantám, nebo trvali na důležitosti obou vlastností.

7. Závěr

Předložená výzkumná zpráva je čtvrtá ze sedmi výzkumných zpráv vytvořených v rámci projektu Veřejnost(i), vzdělávání a vzdělávací politika: hodnoty, postoje, argumentace a zkušenosti (zkrácený název Veřejné mínění o vzdělávání).

Obsahuje shrnutí základních výsledků z výzkumu rodičů v rámci občanské konzultace. Tento materiál bude dále sloužit jako podklad k analýzám.

Zpráva předkládá závěry z diskusí provedených na témata nerovností ve vzdělávání, obsahu učiva a hodnocení a budoucnosti školství. Kromě argumentů byly také sledovány změny postojů, které byly měřeny pomocí standardizovaného dotazníku před a po občanské konzultaci. Výraznější změny postojů jsou pozorovatelné zejména u tématu nerovností, v případě obsahu je to zejména zesílení názoru, že objem učiva je velký, a pak zesílení příklonu k praktické výuce.

Prolínajícím se faktorem skrze témata je role učitele, který svým působením zasahuje do mnoha oblastí a podle participantů je naprosto zásadním aktérem, který stav v diskutovaných oblastech významně ovlivňuje

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Literatura

Fishkin, J.S., Luskin, R.C., & Jowell, R. (2000) Deliberative Polling and Public Consultation. *Parliamentary Affairs*, 53, 4, 657–666. <https://doi.org/10.1093/pa/53.4.657>

Fishkin, J. S., Luskin, R. C. (2005) Experimenting with a Democratic Ideal: Deliberative Polling and Public Opinion. *Acta Politica* 40, 284–298. <https://doi.org/10.1057/palgrave.ap.5500121>

Scheufele D.A. (2011) *Modern Citizenship or Policy Dead End? Evaluating the Need for Public Participation in Science Policy Making, and Why Public Meetings May Not Be the Answer*. Joan Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy, Research Paper Series.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Tento dokument vznikl v rámci projektu financovaného z Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání pod názvem „Veřejnost(i), vzdělávání a vzdělávací politika: hodnoty, postoje, argumentace a zkušenosti“, registrační číslo projektu: CZ.02.3.68/0.0/0.0/19_076/0016402.

Toto dílo je licencováno pod licencí Creative Commons BY 4.0
Licenční podmínky navštivte na adrese creativecommons.org.

Centrum
pro výzkum
veřejného
mínění

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
Jilská 1, Praha 1 / tel.: 210 310 591
e-mail: cvvm@soc.cas.cz